

КАКО ЈЕ СОКРАТ СВОМ УЧЕНИКУ, НЕВЕРНОМ
АРИСТОДЕМУ, НАЗВАНОМ ПО РАСТУ „МАЛОМ“,
ДОКАЗАО ДА ИМА БОГА.

(КСЕНОФОНТ, УСПОМЕНЕ О СОКРАТУ I 4).

Сазнавши, дакле, да Аристодем нити жртве приноси нити врши гатања, него се још потсмева онима који то раде, Сократ га упита:

„Реци ми, Аристодеме, има ли каквих људи којима се ти дивиш за генијалност?“

„Има“, одговори Аристодем.

А Сократ ће даље: „Кажите нам њихова имена“.

„У епском песништву ја се највише дивим Омиру; у дитирамбу Меланипиду; у трагедији Софоклу; у вајарству Поликлиту; а у живопису Зевксису.“

„Чине ли ти се заслужнији дивљења они који граде неразумне и непокретне кипове, или разумне и делатне живе створове?“

„Много више, дабогме, они који граде живе створове, само ако та створења не постају неким случајем, него умом“.

„А од ствари за које се не види, чега ради постоје, и с друге стране од оних за које је очевидно да постоје на корист, које су, по твом нахођењу, дела случаја, а које дела ума?“

„Свакојачко је оно што постаје на корист, дело ума“.

„А зар мислиш да онај који је испрва стварао људе, није имао у виду корист, кад им је дао чула којима опажају све што постоји, као на пример очи да виде што је видљиво, а уши да чују што је чујно? Или шта би нама вредели мириси да нам није придодат и нос? И зар бисмо иоле осећали слатке или киселе или на уста пријатне ствари, да нам ту није, као распознавалац свега тога, уметнут и језик? Даље, зар теби не личи на дело провиђења, и што је вид, пошто је осетљив, заклоњен вратанцима од капака, која се, кад нам год затреба да се њиме нешто послужимо, раскlope, док се, напротив, у сну склапају; а и што су, да томе чулу ни ветрови не би могли шкодити, у капке усађене, као неко сито, и трепавице; па и што су места над очима обрасла обрвама, како оку ни зној са чела не би досађивао? Затим, и што слух прима све звуке, а никада их се не напуни? А и што су предњи зуби код свих живих створова удешени да секу, док су кутњаци удешени да оно што од предњака приме, мељу? Па онда, и што су уста, кроз која улази све што жива бића желе да поједу и попију, намештена близу очију и носа, док су пролази за изметине, пошто су оне непријатне, одвраћени и спроведени што је могуће даље од чула? Зар си ти за те тако смишљено направљене творевине у недоумици, јесу ли оне дело случаја или ума?“

„Не, Зевса ми“, одговори Аристодем. „Напротив, разматрајући тако ствар, све то веома личи на изуметке некога генијалног и живим бићима наклоњеног творца“.

„А како то објашњаваш, што је тим бићима усађен нагон за рађање потомства; што је матерама усађен нагон за отхрањивање порода, одхрањенима пак највећа жудња за живот, а највећи страх од смрти?“

„Заиста, и то личи на проналазак некога који је хтео да буде живих створова?“

„А што се самог тебе тиче, држиш ли ти да у себи имаш нечега разумног?“

„Питај даље, па ћу одговорити.“

„А зар на другом месту, мислиш, нигде нема ничега разумног? И то ма да знаш да и од земље, премда ње има много, садржиш у свом телу само мали део; а и од воде такође мали део, премда и ње има пуно; па да су и од осталих материја, премда се и оне налазе у великим количинама, узети само мали делови при састављању твога тела? Једино пак разум, дакле, кога тобоже нигде нема, мислиш ти да си га неким срећним случајем уграбио за се; а за ове огромне, и по множини безбројне, творевине око нас сматраш да се оне по неком безумљу налазе у тако дивном поретку?“

„Дабогме; јер не видим господаре свега тога, као што видим рукотворце ствари које се граде овде међу нама.“

„Али, ти не видиш ни своју душу која је господарица твога тела, те према томе можеш тврдити да ништа не радиш по уму, него све случајно.“

На то ће Аристодем: „Та ја, Сократе, не презирем божанство, него га сматрам за тако узвишено, да оно нема потребе за мојом дворбом.“

Но Сократ му рече: „А зар га, у колико те оно, и ако је узвишеније, удостојава своје дворбе, не треба тим више поштовати?“

Аристодем одговори: „Знај добро да, кад бих веровао да богови иоле воде бригу о нама, онда их не бих занемаривао.“

„Дакле, ти држиш да не воде о нама бригу! Али прво и прво, они су од свију живих створова усправили само човека. А нама усправни положај омогућава, и да даље допиремо погледом пред собом, и да боље видимо над собом, и да се мање повређујемо. Па онда, док су осталим покретним створовима дали само ноге, које служе једино за ход, човеку су придодали и руке, које израђују све оне многобројне предмете којима имамо захвалиги што живимо удобније од тих других створова. Даље, ма да језик имају све животиње, богови су само наш језик начинили способним да, додирујући уста час овде час онде, члана наш глас, и да саопштава што једни другима хоћемо да кажемо. Међутим, није божанству било доста да се постара само за људско тело, већ је, што је најважније, усадило човеку и најсавршенију душу. Јер пре свега, који је то други живи створ

чија је душа о боговима, саздатељима највећих и најлепших чуда, стекла сазнање да постоје? Која друга пасмина, сем људи,штује богове? Која је душа способнија од људске да се предохранава од глади и од жеђи, од зиме и од врућине; да болести излечи; да снагу извежба; или да ствари које треба научити, трудом савлада? Или, на пример, способнија да, што год чује, види или научи, све то упамти? Заиста, зар теби није сасвим јасно као дан да, у сравњењу с другим створовима, људи живе као богови, одликујући се од природе и телом и душом као надмоћнији? Јер, нити би се с воловским телом, а с људским умом, могло чинити оно што се хоће; нити створења која имају руке, али су неразумна, имају због тога неко преимућство. Па зар онда ти који си био срећан да оба та најдрагоценија дара добијеш, мислиш да богови не маре за нас?! А кад ћеш, и после каквог њиховог добротинства наспрам тебе, поверовати да они воде бригу о теби?“

„Кад ми буду слали, као што ти тврдиш да теби шаљу, саветнике с предсказањима, шта треба да предузимам, а шта да не предузимам.“

На то ће Сократ: „А кад Атињанима, на њихова питања путем гатарства, дају одговоре, зар ти мислиш да не одговарају и теби? Па ни кад свима Јелинима предскажују, шаљући им знамења? Па ни кад то чине свима људима опште? Него само тебе изузимају и пренебрегавају? Уосталом, зар ти мислиш, да би богови усадили човеку уверење да су кадри чинити и зло и добро, кад би за то били немоћни? И зар би се људи дали у томе вечито варати, а не би то никад приметили?! Зар не видиш да су најстарије и најмудрије људске заједнице, државе и народи, најпобожније, и да су најразумнији човечији узрости у служби боговима најмарљивији? О добросрећниче“, заврши Сократ, „упамти добро да и твој разум, налазећи се у твом телу, руководи њиме, како хоће. Мора се, дакле, мислити да и васељенски разум удешава све онако како је њему драго; а не да, на пример, твој поглед може допирати више стадија далеко, а да је Божијем оку немогуће видети од једном цео свет; и да твој дух може водити бригу и о овдашњим стварима, и о онима у Мисиру, и о онима на Сицилији, а да божији разум није кадар старати се од једном о целом свету. Ако, дакле, као год што тек кад частвујеш људе, тек онда сазнајеш, који хоће да враћају частво-

вање; и тек кад им чиниш љубазности, тек онда примећујеш, који враћају љубазности; и тек кад их питаш за савет, тек онда увиђаш, који су паметни; тако исто и частвујући богове, будеш пробао, хоће ли бити вољни да ти дају какве савете у стварима за људе неизвесним; сазнаћеш да је божанство толико неизмерно и тако премудро, да од једном и све види, и све чује, и свуда присуствује, и о све свему се стара“.

С грчког превео

Д. Н. Анастасијевић.
